
Ocene in poročila

Marjan Drnovšek: *Pot slovenskih izseljencev na tuje; Od Ljubljane do Ellis Islanda - Otoka solza v New Yorku: 1880 - 1924*. Založba Mladika, Ljubljana 1991, 245 strani

V letu 1992 mineva 500 let, kar so Evropejci odkrili novo celino - Ameriko. Obletnica je vzpodbudila splošno zanimanje za »novi svet« - za »obljubljeno deželo«, za Ameriko in za vse, kar je bistveno vplivalo na razvoj Evrope in Amerike. V slovensko javnost je zato naročeno prišla knjiga avtorja Marjana Drnovška o poti slovenskih izseljencev na tuje (Od Ljubljane do Ellis Islanda - Otok solza v New Yorku), ki obravnava eno največjih »bolečin« slovenskega naroda - izseljevanje. Kot je zapisal avtor v uvodu, je v svojem delu o izseljevanju Slovencev želel predstaviti proces od trenutka odločitve za odhod na tuje in do prihoda v tujo deželo.

Kdo je izseljenec je bilo pogosto vprašanje. V knjigi avtor navaja nekaj najbolj pronicljivih razmišljanj in definicij. Orisal je različne tipe izseljevanja; selitve v Evropi in iz slovenskih dežel do začetka 19. stoletja. Mrzlica izseljevanja v »novi svet« se je na Slovenskem pričela v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Od osemdesetih let prejšnjega stoletja pa je dobilo razsežnosti množičnega izseljevanja.

Velik proces izseljevanja Evropejcev na različne celine, predvsem v Ameriko v 19. stol. je posledica industrijske revolucije in demografske eksplozije, ko se je prebivalstvo v Evropi od konca 18. stoletja do začetka 20. stol. kljub izseljevanju potrojilo. Kljub temu, da je kot omenja avtor težko natančno določiti obseg izseljevanja iz Evrope, velja ocena, da je v letih od 1840 do prve svetovne vojne zapustilo Evropo od 30 do 35 milijonov ljudi. Od 1880 do prve svetovne vojne pa se je izselilo okoli 280000 Slovencev. Slovenci so zapuščali svojo domovino predvsem v zadnjih desetletjih pred prvo svetovno vojno.

Kaj je bilo tisto, kar je Slovence sililo čez »veliko lužo«? Avtor navaja poglobitve razloge, ki jih uvrsti v posebna podpoglavja z zgovornimi naslovi: Po naših vaseh je pel boben in ljudje so zapuščali rodno grudo (višek agrarne krize in zadoženosti slovenskega kmeta), Vojaški dolžnosti se je odtegnil, Mesto v Ameriko v zapor, vloga cerkve pri izseljevanju, Pohlep po bogastvu - hrepenenje po prostosti, Kristan se bo v Ameriki še mance naučil (problem izseljevanja kot priljubljeni medsebojni obračun političnih strank).

Delo je razdeljeno na poglavja, ki bralca postopoma seznanjajo s širšo problematiko izseljevanja na Slovenskem in pot izseljenca od njegove odločitve, da zapusti rodni kraj do trenutka, ko je večina od slovenskih izseljencev stopila na tla »novega sveta«. V poglavje z naslovom Koliko jih je bilo, od kod so prihajali, za koliko časa so odšli, kdo so bili, pismenost in poklicna sestava s številnimi statističnimi podatki odgovarja na zgoraj zastavljena vprašanja. V poglavju Slovenci na vseh koncih sveta se bralec

seznanj z deželami, kamor so se izseljevali Slovenci. Če v naši zavesti živi Amerika kot tisti mit svobodne države in sanje marsikaterega Slovenca v tistem času, pa avtor v tem poglavju navaja izseljevanja v dežele, ki ne živijo v naši zavesti kot druga domovina naših ljudi: od dežel na Balkanu (Hrvaška, Slavonija, ogrske dežele, Galicija, Bosna in Hercegovina in Srbija) do Romunije, Bolgarije in Rusije. Pridne slovenske roke je potrebovala državna prestolnica Dunaj, pa tudi zahodnoevropske države. Slovenci so predvsem kot rudarji delali v Vestfaliji, Porenju ter v francoskih, nizozemskih in belgijskih rudnikih. Podpoglavje Slovenke v senci piramid je namenjeno tistim slovenskim dekletom, predvsem iz Primorske, ki so jih pritegnila egiptovska mesta, kjer so se udinjale kot dojilje in služabnice. Teh deklet in žena ni bilo malo; po informacijah notranjega ministrstva naj bi se samo v letu 1912 izselilo v te kraje okrog 2000 deklet in žensk. Tudi južnoameriške države, predvsem Argentina in Brazilija in Venezuela so bile v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja mikavne za Slovence, vrhunec je bil v letih 1878–1880. Vendar so bili pogoji za življenje v teh državah vedno slabši in so postajale za Slovence vedno manj mikavne, zato je izseljevanje v te države do prve svetovne vojne skoraj usahnilo.

Podoba Amerike, tiste sanjske dežele neomejenih možnosti, svobode, je živela med Slovenci ves čas, čeprav so bile informacije o ameriški resničnosti dovolj številne. Najbolj uspešni snubači za pot v Ameriko so bili »uspešni Amerikanci«, ki so se vračali v domovino in pripovedovala predvsem o svetlih straneh življenja v »novi domovini«.

Kljub nekaterim poskusom in razpravam v avstrijskem državnem zboru in v kranjskem deželnem zboru, da bi uzakonili odnos države do izseljevanja, Avstrija vse do leta 1918 ni sprejela izseljenskega zakona, čeprav je letelo na državo zaradi tega dosti očitkov, predvsem glede njene izseljeništvu vsodbujajoče gospodarske politike. Hitreje in bolje kot država je na izseljevanje reagirala cerkev. Z ustanavljanjem Družb sv. Rafaela in njenimi zaupniki na vseh pomembnejših izseljenskih poteh, je imela nalogo »varovati izseljence v moralnem, verskem in materialnem« pogledu. V Ljubljani je škof Bonaventura Jeglič že leta 1903 imenoval poseben škofijski odbor »Avstrijske družbe šv. Rafaela v varstvo katoliških izseljencev« v Ljubljani. Družbina poudarjena naloga je bila preprečevanje izseljevanja.

Izseljenci so potovali v »novo domovino« preko raznih izseljenskih pisarn. Ta dejavnost je v dobi množičnega izseljevanja postala tudi vir velikih zaslužkov, z njo pa so se hoteli okoriščati tudi številni prevaranti. Večina izseljencev je zapuščala rodne kraje preko Ljubljane z železnico in odhajalo do velikih pristanišč Amsterdam, Rotterdam, Le Havra, Bremna, Hamburga. V Ljubljani, predvsem v Kolodvorski ulici, ki je povezovala glavni kolodvor s centrom mesta, so bile potovalne in izseljenske pisarne. Ljubljanska policija je imela zato v tej ulici veliko dela zaradi gostiln, hotelov in restavracij, katerih lastniki so na različne načine kršili mestne odloke. Ljubljanska policija je nadzorovala izseljence. Le – ti so morali imeti potni list, če so hoteli prestopiti državno mejo. Potni list je lahko državljan dobil za dobo treh let, če je zanj zaprosil in če je že odslužil vojaščino.

Preden so se izseljenci vkrkali na ladje, jih je čakal še zdravniški pregled in cepljenje. Parniki so razdaljo med obema celinama prevozili v nekaj dneh. Konkurenca med ladijskimi družbami, ki so imele s prevozi izseljencev velike dobičke, je omogočala cenejšo in hitrejšo plovbo. Ladijski potniki so se delili na tri razrede. V prvem razredu so se vozili maloštevilni bogataši, ki so si lahko privoščili udobno vožnjo. Potovanja v drugem razredu so se posluževali ljudje srednjega razreda, najštevilnejši pa so bili potniki v najslabšem, tretjem razredu, v katerem se je vozila večina izseljencev. Zanimiv je podatek, da so bili Slovenci potniki tudi na Titanicu, ki je leta 1912 potonil na svoji prvi vožnji.

Kip svobode je ponavadi pomenil za izseljence prvi vizualni stik z Ameriko. Otok Ellis Island je bil sprejemališče za izseljence. Administrativne formalnosti niso bile tiste, ki so vzbujale strah v srcih prihajajočih. Odločujoč za vstop v državo je bil zdravniški pregled, ki je pokopal marsikatero upe prišlekov. Zavračali so zlasti bolnike s tuberkulozo, gobavostjo, očesnim trahomom, pa tudi prostitutke, kaznjence, osebe z delovnimi pogodbami, ilegalce. Težave so imeli priseljenci tudi zaradi neznanja angleškega jezika.

Tiste, ki so uspešno opravili še to zadnjo preizkušnjo in smeli stopiti na tla nove celine, pa je čakalo novo poglavje v življenju.

Vsebinskemu delu sledita povzetka v angleščini in nemščini, skupno imensko in krajevno kazalo, viri in literatura, opombe, seznam slikovnega gradiva in lastnikov gradiva ter kazalo. Posebej je potrebno opozoriti na opremo in notranje oblikovanje knjige v kateri je Matija Suhadolc posebej izpostavil povedne navedbe arhivskih in časopisnih virov, kar daje knjigi poseben čar.

Knjiga Marjana Drnovška *Pot slovenskih izseljencev na tuje* je prav gotovo delo, ki ga lahko z užitkom prebere tako strokovnjak kot laik. Zavestna odločitev o poljudnosti dela, ki jo omenja avtor v uvodu, je hvalevredna in verjetno ena od težjih poti pisanja, vendar zaradi poljudnosti ne trpi strokovnost. Avtorjeva želja, izogibati se »posplošenih in teoretičnih razmišljanj, ki so domena stroge in za širši krog suhoparne znanstvene literature«, se je več kot obnesla. Ena bistvenih kvalitiet omenjenega dela je, da bralec začuti tako utrip časa, vzroke, ki so pripeljali do množičnega procesa izseljevanja, posebej pa dejstvo, da z rahločutno uporabo citatov lahko začutimo usodo posameznikov. Avtor je s knjigo presegel pogost občutek pri branju tovrstne literature, da ob procesih, v katerih je udeleženo veliko število ljudi, spregledamo osebne usode. V obravnavani knjigi začutimo tragiko odločitev in stisko slovenskega človeka – posameznika, ki si je skušal poiskati debelejši kos kruha v njemu neznanih deželah.

Ob petstoti letnici odkritja Amerike so se marsikje v Evropi lotili različnih predstavitev teh zgodovinskih dogodkov in pojavov. Omenimo naj samo razstavo v sosednji Avstriji na gradu Güssing z zgovornim naslovom *V Ameriko (Nach Amerika)*. Razstavo, ki predstavlja izseljevanje iz avstrijskih dežel na splošno, s poudarkom pa izseljevanje iz Gradiščanskega, spremlja jo obsežen katalog, omenjam zato, ker je zasnovana na podoben način kot Drnovškovo delo. Podobnost muzejske predstavitve z Drnovškovim delom je ravno v tem, da se je izognila posplošenosti in poudarila posameznika in njegovo usodo. Ob tem se s poraja misel, da bi ob množičnem izseljeva-

nju, ki je značilno tudi za slovenske dežele, bilo več kot dobrodošlo razmišljati tudi o muzejski predstavitvi omenjene problematike.

Taja Čepič

Jegličev simpozij v Rimu. Organizirala Slovenska teološka akademija v Rimu; uredil Edo Škulj; izdali Slovenska teološka akademija v Rimu, Mohorjeva družba, Celje 1991, 422 strani.

Jegličev simpozij v Rimu je bil deseti v vrsti simpozijev, ki jih je organizirala Slovenska teološka akademija v Rimu. Prvi je bil posvečen misijonski tematiki, ostali pa pomembnim slovenskim duhovnikom in škofom (Slomšku, Cirilu in Metodu, Trinku, Ivanocyju, Sedeju, Missiju in Mahniču). Pričujoči zbornik je osmi v vrsti zbornikov teh simpozijev.

Zbornik prinaša 28 razprav slovenskih zgodovinarjev in teologov o času, o širših in domačih cerkvenih, političnih ter nacionalnih razmerah, v katerih je Jeglič deloval. Prvi del razprav obravnava osebnost Antona Bonaventure Jegliča, njegovo delo v Sarajevu pred imenovanjem za ljubljanskega knezoškofa ter imenovanje za ljubljanskega knezoškofa. Večji del razprav osveljuje Jegličevo pastoralno dejavnost, njegov odnos do duhovnikov in redovnikov, liturgično delovanje in Jegličevo obravnavanje moralnih vprašanj. Škof Jeglič je zapustil ogromno pisno zapuščino, predvsem v obliki dnevnika; temu je posvečena samostojna razprava, tri pa obravnavajo njegove vzgojne spise, apologetične spise in svetopisemske spise.

Jeglič ni bil le močna cerkvena osebnost, temveč je odločilno vplival tudi na slovensko politiko do propada monarhije in v spremenjenih razmerah tudi po prvi svetovni vojni do resignacije (dve razpravi). V času upokojitve njegova vloga ni bila več tako direktna, ostajal pa je še vedno kot pojem izredne slovenske osebnosti. Predvsem v času do propada monarhije je za razumevanje njegovega dela pomembna izvrstna razprava o Jegličevih odnosih do dunajskih oblasti.

Nadaljnje razprave so posvečene Jegličevi vlogi pri slovenskih katoliških shodih in v slovenskem krščanskem socialnem gibanju ter pogledom slovenskih liberalcev na Jegličevo poslanstvo in delo. V posebni razpravi je predstavljena Jegličeva skrb in angažiranje za Slovence na Goriškem in v primorskih škofijah, kjer je prihajalo do hudih nacionalnih nasprotij, po prvi svetovni vojni pa se je posebej izkazal pri reševanju cerkvenega in narodnega stanja na Primorskem, ki so ga zasedli Italijani.

Zadnja razprava v zborniku je posvečena največjemu Jegličevemu delu, ustanovitvi Zavoda sv. Stanislava in prve popolne slovenske gimnazije, imenovane po uglednem slovenskem arheologu Stanetu Gabrovcu, nekdanjem gojencu Zavoda. V postavitvi Zavoda se zrcali Jegličeva duhovna moč, vztrajnost in neustrašenost. Prvo slovensko popolno gimnazijo je zasnoval že prvo leto svojega škofovanja v Ljubljani. Svojo zamisel je uresničil v rekordnem času. Dal je zgraditi Zavod, ki je že leta 1905 sprejel prve gojence ter začel s poukom v prvem razredu. To velikansko delo je Jeglič izpeljal kljub najhujšemu nasprotovanju domačih političnih oblasti, oblasti na Dunaju in ne-